

БАБИН ЯР.
ГОЛОСАМИ

THE VOICES
OF BABYN YAR

Ukrainian Research Institute
Harvard University

Harvard Library of Ukrainian Literature 3

HURI Editorial Board

Michael S. Flier
George G. Grabowicz
Oleh Kotsyuba, *Manager of Publications*
Serhii Plokyh, *Chairman*

Cambridge, Massachusetts

Маріанна
Кіяновська

Marianna
Kiyanovska

**БАБИН ЯР.
ГОЛОСАМИ**

**THE VOICES
OF BABYN YAR**

Introduction by
Polina Barskova

Translated by
Oksana Maksymchuk and Max Rosochinsky

Distributed by Harvard University Press
for the Ukrainian Research Institute
Harvard University

The Harvard Ukrainian Research Institute was established in 1973 as an integral part of Harvard University. It supports research associates and visiting scholars who are engaged in projects concerned with all aspects of Ukrainian studies. The Institute also works in close cooperation with the Committee on Ukrainian Studies, which supervises and coordinates the teaching of Ukrainian history, language, and literature at Harvard University.

© 2022 by the President and Fellows of Harvard College

All rights reserved

Printed in the U.S. on acid-free paper

ISBN 9780674275577 (hardcover),
9780674268869 (paperback),
9780674268876 (epub),
9780674268883 (PDF)

Library of Congress Control Number: 2021948579
LC record available at <https://lccn.loc.gov/2021948579>

Photograph of Marianna Kiyanovska on the back cover courtesy of **Adriana Dovha**

Cover image and book design by **Romana Romanyshyn** and **Andriy Lesiv**,
Art Studio Agrafka, agrafkastudio.com

* * *

тільки зараз можу про це сказати
ніколи не думав що крематорій це світло
зараз коли минула вічність і трохи часу
у великому і малому ковшах
я вернувся в дитинство і знову вперше погладив kota
якого тато приніс від сусідів
а бабуня нехама сказала: нехай
нехай ростуть собі одне коло одного
тільки зараз я вперше збагнув і досвідчив
що крематорій це світло
заподіяне мені в сорок третьому році
всепожираюче і страшне
і тільки зараз можу про це сказати
або ще тільки зараз можу про це сказати
що коли в сорок другому в нас стріляли із кулемета
я встиг дорахувати до тисячі ста двадцяти восьми
тисяча сто двадцять вісім ішли зі мною
тисяча сто двадцять вісім зі мною впали
сам я зробився як динаміт і вибухнув
сам присипав усіх землею і сам проріс
майже посеред яру там де вода вимила вирву
отож тисяча сто двадцять дев'ять просте число
я собі просто
майже на дев'ятнадцять хвилин зробився числом
тисяча сто двадцять вісім секунд не знаю чи жив
не знаю чи дихав повернувся в небо в дитинство
тільки зараз можу про це сказати
брат Леві кричав дивися дивися які черешні
він стріляв кісточками у мене а я у нього

* * *

only now can I speak of this
I would never have guessed it: crematorium is a light
now that eternity passed and a bit more time
in the big and the little dippers
I return to my childhood and once again, for the first time, I pet a cat
that *tata* brought over from the neighbors'
bubbeh Nekhama says: let it stay
let the two of them grow up by each other's side
only now do I realize witnessing for the first time
crematorium is a light
that was done unto me in nineteen-forty-three
all-consuming and terrifying
only now can I speak of this
or perhaps: I can only still speak of this now
when in the year nineteen-forty-two they shot at us with a machine gun
I managed to count up to one thousand one hundred and twenty-eight
one thousand one hundred and twenty-eight walked beside me
and beside me one thousand one hundred and twenty-eight fell
as I turned into a stick of dynamite and exploded
covering everyone with a layer of soil only to sprout out
in the middle of the ravine where water had formed a cavity
therefore one thousand one hundred and twenty-nine a prime number
I am to myself primarily
for almost nineteen minutes I turned into a number
for one thousand one hundred twenty-eight seconds I don't know whether I lived
can't recall if I breathed, came back home, to a sky, to a childhood
only now can I speak of this
brother Levi yelled come take a look at these cherries
shot cherry stones at me and I shot right back at him

досі у грудях пече досі я і шелещу і шумлю вкорінений
тільки зараз можу про це сказати
або не так і тільки зараз можу про це сказати
ми спочатку всі довго йшли а тоді зупинилися
минула вічність і ще трохи часу
відтак нам сказали що дехто як не дивно вцілів
я також уцілів вижив
а тепер кажу вам один єврей
написав “Голокост” після Голокосту я
тільки зараз можу про це сказати
тільки зараз можу про це сказати
тільки зараз можу про це сказати
тільки зараз можу про це сказати бо
тільки зараз можу про це сказати
свідчу

* * *

у мене куля під язиком точніше гільза присмак металу
дає відчуття перетворень небо стає звичайним мені відкритим
як жилка під шкірою б'ється серце от б'ється серце собі помалу
не бійся тільки не плач кажу йому ти мусиш дихати говорити
вони викрикують шнеля шнеля а йти так важко і особливо
йти коли знаєш що це вже все і запах смерті всотався в струпи
на тілі рани вони не гояться і взагалі це насправді диво
що я ще здатен переступати робити кроки довкола трупи
різних людей переважно босі взуття знімають з усіх убитих
я звук очей тепер не відводжу і навіть іноді хочу знати
чому наприклад стріляли в спину жінці яка хотіла любити
тому що жінка хоче любити а надто якщо любить співати
цей дим попереду сап пожежі і знову тіло лежить дитина
отут я мушу відвести очі дитина дуже мала без мами
я може взяв би її на руки та зараз кожна моя хвилина
як куля під язиком точніше як цвяшок в серці іду слідами
езекеїля арона ори адама міхи єгуди сари
вони відразу переді мною ступають в небо кудись за хмари

* * *

I hold a bullet under my tongue it tastes of *plumbum*
transporting me to the verge of a change as the sky gets closer
my heart feels as small as a throbbing vein beating softly
don't be afraid, I tell it, don't cry you must breathe and speak
schneller schneller they shout but it's hard to keep going when
you know this is it, the end, your entire body stinks of death
the wounds that no longer heal, blooming scabs, it's a wonder
I somehow still manage to put one foot in front of the other
passing corpses of those who'd collapsed, coatless and barefoot
I'm used to it now, not averting my gaze, may go for a closer look
if I want to know why that woman, for instance, got shot in the back
though she so loved singing and all that she wanted was love
I enter a burning cloud a wheezing fire—here's another body
a child's, so small all alone I'm forced to lower my eyes
I'd pick it up in my arms but every minute's a bullet that swells below
my tongue a nail driven into the heart I'm following in the footsteps
of Ezekiel Aaron Ora Adam Mikha Yehuda Sarah
they're right here before me we enter a cloud of smoke

* * *

я би вмерла на вулиці цій або тій що за рогом
та конвой не дозволить здається проси не проси
у валізі не те щоби речі збиралась в дорогу
як збираються люди в дорогу в останні часи
тільки ключ і листи фотографії брошка і гроші
ну не те щоби гроші всього лише кілька банкнот
ми бредемо по куряві літній немов по пороші
оминаючи вирви тіла і сліди нечистот
увірвалися в дім наказали все цінне узяти
я взяла теплий плед трохи хліба і трохи води
а есесівець крививсь віспаво на вбогість кімнати
що запалася раптом в ніщо як і я назавжди
а тепер я іду назавжди розумію і бачу
всю приреченість нашу крізь світла щільного ясу
я би вмерла на вулиці цій і тому я не плачу
а валізу на брук опускаю ім'я лиш несучу
я рахила

* * *

I would collapse in the street right here or around the corner
but the guards wouldn't tolerate any disorder
in my bag I've collected some things for the road
just as people are wont to do at the end of times
keys and letters and photographs and a brooch
cash hardly worth mentioning a few banknotes
treading across the dust as if it were heavy snow
we avoid the shell holes bodies traces of waste
they burst in told us to pack what we value most
all I took was a blanket some water a loaf of bread
the policeman frowned at the shabbiness of the place
it imploded under his gaze as I too collapse
I depart never to return I comprehend I see
our fate through the throbbing of this heavy dense light
I would die right here in the street that's why I don't weep
setting my bag on the cobblestone, I carry only a name
I am Rachel

* * *

тут могли б бути сотні вулиць але вулиць немає
іван каже наві: дивися це місце немов вавилон
але тут у нас перемішано не мови а мовчання і кості
хоча деякі не перемішано я зі своїми із тридцять третього
ти зі своїми із сорок першого ви тут були новенькі
а ота баба вже вся потрухла та молодуха прибилась пізніше
вони тут скраю обидві собі самі ну по правді то таки не самі
а десь так як колись булося людям на присілку
коли не дуже-то й дивляться де свої де чужі усе пам'ятають
а коли облітає лід ота молода ширяє над підприталим
на крилах власної пам'яті не такої як твоя і моя
у білій незапненій вишиванці як ті
що миготіли над ешелонами і гуготіли і клекотали
душі примерзлі до дерева на підлозі пожарища в хустинах і картузах
вона тільки трохи за нас молодша і без кулі у голові
без кулі у серці без глини під язиком ой ярина ярина

* * *

hundreds of streets could fill this vastness, this open space
Ivan says to Navah this place resembles Babylon except
what's getting mixed are not languages but silences bones
even though bodies are kept separate I for one hang on
to my folks from "33," you—to your newcomers from "41"
that old woman's starting to reek, that young one's a new arrival
they're lying close to the edge so lonely yet not alone
like those living on the frontier who no longer know
who's from around here and who's a stranger, remembering all
when the ice melts the young woman glides over the thawing corpses
lifted up by the arms so unlike yours and mine
in a white unbuttoned blouse like the ones we spotted
flickering over the railcars filled with restless and noisy souls
frozen stiff stuck to the wooden boards turned to ash
in kerchiefs and caps
she's but a little younger than us yet with no bullet
in her head no bullet in her heart no clay
in her mouth oy Yaryna Yaryna

* * *

ось яр у якому розстрілює ганс
ось гільзи від куль що влучають у нас
ось сліди і відбитки кулемета і ніг
ганс замучився стих
неможливо щоб всіх
хтось би може піднявсь хтось би може побіг
але куно вихаркує чергу і сміх
ось фріц коло ривки зо три рани але
ось обручка сережки все занадто мале
ось обличчя її золоте все життя
ось великий живіт і в утробі дитя
ривка чує усе навіть серцебиття
фріц стріляє в живіт і говорить: сміття
ось альберт брат убитого йони єврей
ось під нігтями в нього дві скалки з дверей
ось червоний рубець на обличчі блідім
сара квилали йдемо ходімо ходім
він чіплявсь за одвірок хапався за дім
він хотів би і жити і вмерти у нім
але ось він у ямі і рідні із ним
ось роздертий рукав тобто слід рукава
ось брунатна від крові земля і трава
ось тіла і тіла і тіла і тіла
ось мір'ям молода що щаслива була
ось її обіймає вже мертва мала
бідна цила і гріє теплом без тепла
ось над яром густа і рожева імла

* * *

this is the *yar* where Hans does his work
these are the shells from the bullets that mark
these are the tracks of the gun of the feet
Hans grew tired it's quiet
all in one blow—impossible
someone would get up and run, perhaps
but Kuno coughs up a laugh—and a burst
this is Fritz he leans over Rifka three wounds
these are earrings a wedding band all of them loose
this is her face framed in gold in a braid
this is her belly a child inside
Rifka senses a heartbeat under her sash
Fritz shoots into her belly and says: what trash
this is Albert the brother of Jonah the Jew
these are the splinters stuck under his nails
this is the bruise on a pale dusty face
Sarah whined let us go dear Albert it's time
he was clinging on to the jamb, to the house
he would rather be dead within its four walls
but instead—in a pit and his kin is with him
this is the sleeve that got torn on the way
rather—its trace, this is grass, scarlet clay
these are bodies and bodies and corpses
this is Miriam the younger who used to be blessed
this is her daughter wrapped in an embrace
by her mother's side she emanates warmth
this is mist over the *yar*, shell-pink glow